Valtakunnansyyttäjä 09.11.2020 Dnro 112/61/20

Lakivaliokunta
LaV.eduskunta.fi

Hallituksen esitys (HE) 183/2020 vp eduskunnalle rikoslain 1 luvun 11 §:n ja 32 luvun 11 §:n muuttamisesta

Valtakunnansyyttäjän toimisto lausuu otsikkoasiassa seuraavaa:

1. Rikoshyödyn hankkiminen, hallussa pitäminen ja käyttö

Rahanpesun torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin annetun direktiivin (EU) 2018/1673 3 artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaan jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että myös alakohdassa c kuvatut teot on säädetty rangaistaviksi rikoksiksi. Alakohdan c mukaan rangaistavaa tulee olla ”varojen hankkiminen, hallussa pitäminen ja käyttö tietoisena varojen vastaanottohetkellä siitä, että varat on saatu rikollisesta toiminnasta”.

Hallituksen esityksessä 183/2020 vp katsotaan, että direktiivin 3 artiklan 1 kohdan c alakohdan perusteella ei ole syytä muuttaa lainsäädäntöä, koska voimassa oleva laki täyttää direktiivin vaatimukset. Näin siitä huolimatta, että hallituksen esityksessä nimenomaisesti todetaan, että nykyisessä rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 kohdassa tarkoitettu rahanpesun ns. tarkoitusta edellyttävä tekotapa rajoittaa sanotun tarkoitustahallisuusvaatimuksen takia rahanpesun rangaistavuutta siitä, mitä direktiivissä edellytetään. Esityksen lopputoteama muutosten tarpeettomuudesta on näin ollen ristiriidassa voimassa olevan kansallisen lain sanamuodon ja käytännön soveltamiskäytännön kanssa. Käytännössä tarkoitustunnusmerkillä on säännöksen soveltamisessa konkreettista merkitystä, koska syyttäjän tulee näyttää tekoon liittyvien objektiivisten seikkojen perusteella rahanpesijän tarkoitus, joka teolla on ollut. Tämän vuoksi voimassa oleva rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 kohta ei täytä direktiivin vaatimuksia c alakohdassa tarkoitetun tekomuodon osalta.

Syyttäjälaitos Lintulahdenkuja 4 Puhelin 029 56 20800 syyttajalaitos.fi
Valtakunnansyyttäjän toimisto 00530 Helsinki Faksi 029 56 20888 valtakunnansyyttaja.syyttaja@oikeus.fi

Esityksessä todetaan edelleen, että tarkoitustunnusmerkkien poistaminen laajentaisi rahanpesun soveltamisalaa ja muuttaisi sen epäselvemmäksi (s 34). Säännöksen tunnusmerkistöön jäisi edelleen tahallisuusedellytys sekä vaatimus rahanpesun kohteen rikoshyötyluonteesta, joten soveltamisalan laajennus ei olisi merkittävä. Se, miten soveltamisala muuttuisi epäselvemmäksi ei selviä esityksestä. Päinvastoin, voitaisiin perustellusti katsoa, että tunnusmerkistö selkeytyy.

Epäselväksi jää myös, miksi tahalliseen rahanpesuun syyllistyvien esirikoksen tekijän perheenjäsenten tai lähipiirin rikosoikeudellista vastuuta tulisi arvioida toisin kuin voimassa olevan rikoslain 32 luvun 11 §:n rajoitussäännöksen ja korkeimman oikeuden oikeuskäytännön perusteella nykyisin tehdään. Lähipiirin edellytettäisiin myös tarkoitustunnusmerkittömän tekomuodon perusteella tienneen rikoshyötyä vastaanottaessaan tai käyttäessään sen olevan rikoshyötyä. Tämä vaatimus on käytännössä osoittautunut usein kiperimmäksi näytölliseksi haasteeksi rahanpesurikoksissa.

Esityksessä arvioidaan edelleen (s. 35) sitä, mikä olisi tarkoitustunnusmerkkien poistamisen jälkeen rahanpesun ja kätkemisrikoksen suhde, koska niiden tunnusmerkistöt ovat osin päällekkäiset. Rahanpesusäännöksen muuttamisella ei valtakunnansyyttäjän toimiston käsityksen mukaan olisi vaikutusta tähän suhteeseen. Rikoslain 32 luvun 1 §:ssä on ns. toissijaisuuslauseke, jonka mukaan molempien tunnusmerkistöjen täyttyessä, on tuomittava rahanpesusta. Kätkemisrikoksen soveltamisala voisi uudistuksen jälkeen kaventua, mutta teoille, jotka edelleen täyttäisivät vain kätkemisrikoksen tunnusmerkistön tekotavan osalta, olisi oletettavasti edelleen tarvetta. Rikoslain 32 luvun kokonaisuudistukselle valtakunnansyyttäjän toimisto ei näe tarvetta, vaikka rahanpesusäännöksiä muutettaisiin direktiivin mukaisiksi.

Esityksessä ilmaistua uhkaa rahanpesuna tuomittavien kätkemisrikosten rangaistustason konkreettisesta ankaroitumista on vaikea ennakoida, koska rangaistus mitataan yksittäisen teon teko-olosuhteiden perusteella, eikä nykyistenkään päällekkäisten säännösten voimassaollessa ole havaittu mainittua ankaroitumista. Näin ollen ankaroitumiskehitystä voidaan pitää epätodennäköisenä. Valtakunnansyyttäjän toimisto kiinnittää huomiota myös siihen, että ammattimaisessa kätkemisrikoksessa enimmäisrangaistus on 6 vuotta vankeutta, kuten törkeässä rahanpesussakin. Lisäksi rangaistusasteikkojen erot eivät aikanaan ole olleet este toissijaisuuslausekkeen säätämiselle.

Esitykseen voidaan yhtyä siltä osin, kun siinä todetaan, että rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 kohta kattaa direktiivissä edellytetyt toimintaa kuvaavat elementit hallussa pitämisen ja käytön osalta. Sen sijaan, toisin kuin esityksessä katsotaan, käytännön soveltamistilanteissa saattaa syntyä epäselvyyttä siitä,

tarkoittaako vastaanottaminen kaikissa tilanteissa samaa kuin hankkiminen. Vastaanottaminen viittaa passiiviseen toimintaan, jossa vastaanottaja hyväksyy sen, mitä toinen osapuoli haluaa hänelle antaa. Hankkiminen sen sijaan viittaa aktiiviseen toimintaan, jossa tekijä tietää, mikä on hänen toimintansa kohde. Koska direktiivin sanamuodosta poikkeamiselle ei ole esitetty mitään perustetta, valtakunnansyyttäjän toimisto katsoo, että säännökseen tulee muiden muutosten osalta lisätä myös tekotapa ”hankkia”.

Direktiivi 3 artiklan 1 kohdan a alakohta edellyttää, että tekijä muuntaa tai siirtää varoja tietoisena siitä, että varat on saatu rikollisesta toiminnasta ja tekijän tarkoituksena on salata tai peittää varojen laiton alkuperä tai auttaa tällaisen toiminnan harjoittamiseen osallistuvaa henkilöä välttämään toimintansa oikeudellisia seuraamuksia. Voimassa oleva lakimme täyttää tämän edellytyksen. Sen sijaan rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 momentin 1 kohta voi olla direktiivin vastainen siltä osin, kun se rajoittaa rahanpesun soveltamisalaa laajemmin kuin mihin direktiivi antaa mahdollisuuden, koska säännöksessä on direktiivistä poikkeava lisäedellytys ”hankkiakseen itselle tai toiselle hyötyä”. Nyt käsiteltävässä hallituksen esityksessä perusteeksi tälle esitetään se, että pelkän hankkimisen, hallussa pidon ja käytön kriminalisointi olisi vastoin rikosoikeutemme keskeisiä periaatteita siitäkin huolimatta, että säännöksessä on aikaisempienkin direktiivien edellyttämät tarkoitustunnusmerkit.

Direktiivissä kuvataan kolme rahanpesun tekotapaa, joista 3 artiklan 1 kohdan a ja b alakohdissa on kuvattu tekotavat, jotka ilmenevät rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 ja 2 kohdista. Direktiivin 3 artiklan 1 kohdan c alakohdassa tarkoitettua tekotapaa Suomessa ei sen sijaan ole säädetty rangaistavaksi esityksestä ilmenevin perustein. Esityksessä tekotavan rangaistavuuden rajoja pidetään erittäin vaikeasti määriteltävinä, kriminalisoinnin katsotaan olevan kriminalisointiperiaatteiden ja laillisuusperiaatteen vastainen eikä tekotapa täytä rikoslain säännöksiltä edellytettäviä täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksia. Kiteytettynä tekotavan soveltamisalaa ilmeisesti pidetään liian laajana, jolloin sen soveltuvuus yksittäistapauksessa ei olisi ennakoitavissa.

Hallituksen esityksen mukaan rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 ja 2 kohtien soveltamisala on kuitenkin jo nyt niin laaja, että on vaikea kuvitella käytännössä tilanteita, joissa jokin moitittava ja rikosoikeudellisen seuraamuksen ansaitseva rikoshyötyyn kohdistuva pesutoimi ei tulisi nykyisten rajausten vuoksi rangaistavaksi. Esityksen mukaan, kun tekijän tahallisuus ulottuu siihen, että omaisuus on rikoksella saatu, erilaiset moitittavat pesutoimet käytännössä voidaankin varsin helposti katsoa tehdyksi peittämis- ja häivyttämistarkoituksessa tai niillä voidaan katsoa aiheutetun säännöksessä tarkoitetun omaisuuden alkuperän peittymisen tai häivyttämisen (HE s. 12). Tiedossa ei ole millaiseen oikeuskäytännön vertailuun toteamus perustuu, mutta johtopäätöksenä siitä tulisi lausua, että

tarkoitukseen ja seuraukseen liittyvistä edellytyksistä voidaan luopua rikoshyödyn hankkimisen, hallussa pitämisen ja käytön osalta, kuten direktiivin 3 artiklan 1 kohdan c alakohta edellyttää, koska tällä ei olisi vaikutusta jo noudatettuun lain soveltamiseen.

Se, ettei hallituksen esitystä kirjoitettaessa ole ollut tiedossa tapauksia, joissa tarkoitustahallisuusedellytykset olisivat olleet esteenä rahanpesun syyksilukemiselle johtunee siitä, että syyttäjät nostavat syytteen vain tapauksissa, joissa voivat esittää vakuuttavaa näyttöä ko. seikasta. Tämä ja hallituksen esityksessäkin lausuttu osoittaa, että rahanpesun näyttämisen varsinainen haaste on teon kohteena olevan omaisuuden rikoshyötyluonteen osoittaminen, eivät korotetut tahallisuusedellytykset. Jutut, joissa omaisuuden rikollista alkuperää ei pystytä osoittamaan, jäävät pääosin esitutkintaan tai syyttäjälle.

Hallituksen esityksessä lausutun perusteella ei näin ollen voida vakuuttautua siitä, että Suomessa ei direktiivin edellyttämin tavoin tarvittaisi sen 3 artiklan 1 kohdan c alakohdassa kuvattua rahanpesun tekotapaa. Tekotavan soveltamisalaa rajaa hallituksen esityksenkin mukaan tehokkaasti vaatimus siitä, että tekijän on vastaanottaessaan omaisuutta täytynyt tietää kyseessä olevan rikoshyödyn. Käytännössä tämä vaatimus rajaa jo nyt rahanpesun soveltamisalaa kaikissa rahanpesurikoksissa huomattavasti tehokkaammin kuin tarkoitus- tai seuraustunnusmerkki, kuten esityksessäkin todetaan. Uuden tekotavan edellyttämä näyttö siitä, että tekijä on jo vastaanottaessaan omaisuutta tiennyt sen rikoshyötyluonteesta korottaa näyttövaatimusta entisestään. Tekotavan soveltamisala ei näin ollen käytännössä muodostuisi sen laajemmaksi tai ennakoimattomammaksi kuin muidenkaan rahanpesun tekomuotojen.

Suomessa tarvitaan nyt kyseessä olevan tekomuodon kriminalisoimista erityisesti rahanpesun torjunnan keskiössä olevien laajojen, vaativien ja ammattimaisten rahanpesujuttujen selvittämisessä, syyttämisessä ja tuomitsemisessa, joissa esirikoksen ja rahanpesun yhteyden eli rahanpesun kohteen rikoshyötyluonteen näyttäminen on jo nyt erityisen ongelmallista.

Rahanpesijän tarkoituksena on nimenomaan katkaista havaittavissa oleva yhteys rikoksella saadun omaisuuden ja esirikoksen välillä. Taitava rahanpesijä peittää myös omat jälkensä niin, ettei yhteyttä esirikokseen voida todeta. Esimerkiksi ammattimaisten rahanpesijöiden toiminnan ennalta estämiseksi olisi olennaisen tärkeää saada kansainvälisten velvoitteidemmekin edellyttämä säännös, jossa voidaan keskittyä sen osoittamiseen, että teon kohteena ollut omaisuus on saatu rikoksella ja rahanpesijä on vastaanottohetkellä sen tiennyt. Tämäkin on erittäin haasteellinen tehtävä. Lisäksi on tiedostettava, että laillisessa taloudessa toimivien ammattilaisten osalta korotettua tarkoitus- tai seuraustunnusmerkkiä jouduttaneen

arvioimaan aivan eri lähtökohdista kuin nykyisen rahanpesua koskevan oikeuskäytäntömme kattavissa yksittäisissä rahanpesujutuissa, joissa tekijät tyypillisesti ovat edelleen esirikoksen tekijän lähipiiristä. Ammattimaisia ja kansainvälisiä rahanpesujuttuja hoidetaan Suomessakin jo enenevästi.

2. Itsepesu

Direktiivin 3 artiklan 5 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että saman artiklan 1 kohdan a ja b alakohdassa tarkoitetut teot (rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 ja 2 kohta) on säädetty rangaistaviksi rikoksiksi, kun niihin ovat syyllistyneet henkilöt, jotka toteuttivat rikollisen toiminnan, josta varat olivat peräisin, tai osallistuivat siihen.

Hallitus esittää ko. direktiivin ko. kohdan perusteella, että rikoslain 32 luvun 11 §:ä muutetaan siten, että ns. itsepesuun syyllistyy se, joka muuntaa tai siirtää rikoshyötyä peittääkseen tai häivyttääkseen hyödyn tai omaisuuden laittoman alkuperän tai avustaakseen toista rikoksentekijää välttämään rikoksen oikeudelliset seuraamukset.

Lisäksi rangaistavaksi itsepesuna säädettäisiin rikoshyödyn peittäminen tai häivyttäminen, jonka seurauksena hyödyn tai sen tilalle tulleen omaisuuden todellinen luonne, alkuperä, sijainti tai siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet peittyvät tai häipyvät ja toisen avustaminen tällaisessa peittämisessä tai häivyttämisessä tai mainitun teon yritys.

Hallituksen esityksessä todetaan, että uuden itsepesua koskevan säännöksen soveltamisalaa tulisi käytännössä tulkita huomioon ottaen oikeuskäytännössä kehitetty lainkonkurrenssioppi. Koska näin toimitaan käytännössä jo monien muiden tunnusmerkistöjen osalta, rahanpesun kohdalla vakiintuneiden tulkintakäytäntöjen noudattaminen ei aiheuttane ongelmia.

Direktiivin johdanto-osan 11 kohdassa todetaan, että itsepesuna tulee säätää rangaistavaksi teot, joissa rahanpesutoimet eivät rajoitu pelkästään varojen hallussapitoon tai käyttöön vaan käsittävät myös varojen siirtämisen tai muuntamisen tai niiden laittoman alkuperän salaamisen tai peittämisen ja johtavat suurempaan vahinkoon kuin rikollisen toiminnan jo tuottama vahinko, esimerkiksi siihen, että rikollisesta toiminnasta saadut varat laitetaan kiertoon ja näin salataan niiden laiton alkuperä.

Yllä siteeratussa direktiivin johdanto-osassa todetaan hyvin selkeästi, että esirikoksen jo tuottamasta vahingosta erillisenä, itsepesulla aiheutettuna vahinkona tulee pitää sitä, että rikoshyöty laitetaan kiertoon eli yleensä saatetaan osaksi laillista vaihdantaa (vrt. HE s. 17-18). Tämä direktiivin lausuma tukee myös valtakunnansyyttäjän toimiston näkemystä siitä, ettei

itsepesun kriminalisointi nyt esitetyssä muodossaan yleensä aiheuta ongelmia lainkonkurrenssiopin näkökulmasta, vaan itsepesu on itsessään moitittava teko eikä sen moitittavuus tule pääsääntöisesti arvioitavaksi esirikoksen yhteydessä, kuten esityksen esimerkeistäkin ilmenee (s. 44).

Raija Toiviainen
Valtakunnansyyttäjä

Ritva Sahavirta
Valtionsyyttäjä